

Л.В. ГОЛОВКО*Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України***НЕОФІЦІЙНА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ МІСТА КИЇВ**

Вплив міграції на ринок праці міста здійснюється через зміну обсягів пропозиції робочої сили, кваліфікаційно-освітньої та статево-вікової структури працездатного населення міста й інші кількісні та якісні параметри. Провідну роль у зміні основних потоків робочої сили відіграє трудова міграція, оскільки саме ця форма міграційних переміщень населення приводить до якісних зрушень у структурі зайнятості населення країн (регіонів) вибуття та країн (регіонів) прибуття.

Рівень зайнятості у м. Києві є тим ключовим чинником, який обумовлює можливість та інтенсивність трудової міграції, у тому числі на неофіційних засадах. У зв'язку з цим активному державному регулюванню трудової міграції повинно належати провідне місце в системі заходів міської влади, зорієнтованих на зростання продуктивності праці, зменшення безробіття, стабілізацію сфери зайнятості.

Міграція та міграційна політика є предметами численних досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних авторів. Певні аспекти цієї теми вивчали українські науковці, а саме, І. Гнібіденко, В. Джаман, Е. Лібанова, С. Пирожков, О. Позняк, О. Романець, М. Романюк, В. Стешенко, В. Литвиненко, О. Малиновська, О. Хомра та ін. Аналіз відповідної літератури свідчить, що науковці здебільшого зосереджували увагу на загальних проблемах міграції, зокрема трудової [1–3], питаннях впливу прикордонного режиму на міграційні взаємозв'язки сусідніх країн [4], теоретичних та прикладних аспектах трудових міграцій у контексті загальної соціально-демографічної та демоекономічної ситуації [3]. Разом з тим в українській науковій літературі бракує робіт, які б висвітлювали проблематику та конструктивність вирішення питань неофіційної трудової міграції в контексті їх впливу на міграційну ситуацію, соціально-економічний розвиток м. Києва. Саме цьому питанню присвячену дану статтю.

Метою статті є визначити пріоритети та перспективи розвитку соціально-економічної політики міської влади щодо міграційної ситуації в місті. Задля досягнення мети були поставлені наступні завдання: визначити тенденції розвитку неофіційної трудової міграції, обґрунтувати та дати оцінку соціально-економічним наслідкам поширення неофіційної трудової міграції у м. Києві з урахуванням основних аспектів сучасного стану столичного ринку праці.

Загострення таких соціально-економічних проблем, як безробіття та посилення галузевої моноспеціалізації територій призводить до істотних

міграційних втрат населення, у тому числі за рахунок сезонних і маятникових переміщень працівників у більш благополучні у цьому відношенні території, наприклад, до м. Києва.

Однією з особливостей столичної економічної системи є достатньо мобільний ринок праці з його уніфікованою шкалою критеріїв щодо якості трудових ресурсів, розвитком нових гнучких форм зайнятості, високим професійно-кваліфікаційним рівнем сукупної робочої сили. Базовою умовою успішного функціонування міського ринку праці є достатній рівень пропозиції робочої сили, який визначається наявним демографічним потенціалом міста, природним і міграційним рухом як корінного населення, так і прибулого.

В умовах глобалізації локальні ринки праці дедалі більше втрачають свою замкненість та відокремленість, між ними виникають транснаціональні потоки обміну робочої сили, котрі набувають постійного, систематичного характеру. У цьому аспекті ринок праці м. Києва не є винятком.

Одним з пріоритетів соціально-економічної політики міської влади Києва повинно бути збереження життєвого і трудового потенціалу населення на основі формування і реалізації заходів ефективної міграційної політики. Місто характеризується сприятливою порівняно з іншими областями України демографічною ситуацією. На відміну від загальноукраїнських тенденцій, кількість наявного міського населення поступово збільшується. Внаслідок специфіки соціально-економічного розвитку міста, його привабливості для працевлаштування та проживання осіб з інших регіонів, країн ближнього зарубіжжя, а також високих реальних та потенційних можливостей міграційного руху жителів інтенсивність міграцій у столиці залишається значно вищою, ніж в Україні загалом. Щодо внутрішньорегіональної міграції, то її активність є безпосереднім результатом добре сформованих транспортних потоків між м. Києвом і відповідними населеними пунктами Київської, Житомирської, Чернігівської, Черкаської та Вінницької областей, з яких міграційний потік є найбільш інтенсивним.

Проведені дослідження дають підстави стверджувати, що економічна функція неофіційного ринку праці, який значною мірою формується за рахунок трудових мігрантів, зводиться наразі переважно до обслуговування потреб величезної маси малих та середніх підприємств, які, на відміну від великих, неспроможні застосовувати в широких масштабах дорогі трудозберігаючі технології, а тому потребують значних додаткових ресурсів праці. Неофіційна трудова міграція населення (залежно від складу прибулих осіб) неоднозначно впливає на якісний і професійний склад зайнятої робочої сили, загальний обсяг пропозиції робочої сили на столичному ринку праці.

На ринку праці м. Києва можна виокремити певні сегменти, класифікуючи зайняту робочу силу за віковими й професійними особливостями, ознаками тієї або іншої культури, традицій, а також етнічними ознаками. Сучасна структура міського ринку праці є суперечливою: з одного боку, вона відображає стрімке зростання неформального сектору економіки з низькою продуктивністю праці зайнятого населення, а з іншого – інтенсивний розвиток сегменту, який пов'язаний з використанням праці

висококваліфікованих спеціалістів (наукових працівників, інженерів, аналітиків систем та ін.), а також фахівців у галузі інформатики, менеджерів і т. д. Розвиток цього сегменту ринку робочої сили значною мірою зумовлено стрімким зростанням світової торгівлі послугами. Його специфіка полягає в тому, що завдяки розвинутій мережі телекомунікацій певна частина робочої сили, зайнятої інтелектуальною працею, може брати участь у виробничому процесі, що здійснюється на будь-якій відстані від місця її перебування. Це значно розширює можливості працевлаштування робочої сили на неофіційних засадах.

Неофіційна трудова міграція несе потенційну загрозу – зростання рівня безробіття в районах прибуття мігрантів, оскільки перспективи такої зайнятості є невизначеними. На початок 2007 р. у структурі зареєстрованого безробіття найбільше безробітного населення зафіксовано у Дніпровському (14,9%), Оболонському (14,1%) та Святошинському (13,9%) районах. За даними Головного управління статистики у м. Києві, рівень безробіття населення працездатного віку (за методологією МОП) майже у 8 разів перевищував рівень зареєстрованого безробіття (у 2005 р. – у 9,2 раза) [5, с. 30], що свідчить про значний потенціал прихованого безробіття, в структурі якого вагомою є частка неофіційної міграції.

В умовах посилення міграційних переміщень робочої сили у місті набуває поширення явище національної сегрегації, тобто стійкого й нерівномірного розподілу корінного населення та мігрантів за різними сферами діяльності (окремими секторами економіки, галузями, підприємствами, професіями, посадами). Це, у свою чергу, посилює характерну ознаку ринку праці столиці – диспропорцію між попитом на робочу силу та її пропозицією за професійними групами. Повільний розвиток нових форм зайнятості і недоінвестування сфери прикладання праці негативно впливають на професійно-кваліфікаційні якості трудового потенціалу столичного ринку праці, що обумовлює необхідність подальшої диверсифікації структури зайнятості населення міста.

Неконтрольоване зростання трудової міграції, насамперед за рахунок жіночого населення, може посилити гендерний диспаритет столичного ринку праці. Протягом 2005–2007 рр., за офіційними даними Держкомстату, сальдо міграції жінок працездатного віку порівняно з чоловіками у 1,2 раза було вищим. Лише у 2005 році цей показник становив 1622,2 жінок і 1346,4 чоловіків працездатного віку на 100000 жителів м. Києва [6, с. 89]. У 2007 році в державній службі зайнятості міста на обліку перебувало 69,6% жінок від загальної кількості незайнятих трудовою діяльністю, з них 34,4% – особи у віці до 35 років [5, с. 31]. Водночас рівень працевлаштування жінок становив лише 59,2% (у 2005 р. – 56,1%). Виходячи з аналізу ретроспективних та сучасних тенденцій, у найближчій перспективі порушуватиметься паритетність у забезпеченні зайнятості чоловіків та жінок, у тому числі за рахунок мігрантів.

Масове застосування праці іммігрантів у м. Києві негативно впливатиме на економіку, оскільки, по суті, сприятиме збереженню малоефективних підприємств, які існують за рахунок низькооплачуваної праці, що у підсумку призводить до співіснування високих показників безробіття й імміграції.

Враховуючи неоднозначність соціально-економічних наслідків зростання імміграційного потоку у м. Києві, міська влада повинна забезпечити реалізацію заходів щодо розвитку індивідуальних можливостей осіб працездатного віку, підвищення їх економічної активності, що в умовах ринку праці забезпечуватиме посилення дії суб'єктивних чинників поліпшення конкурентоспроможності робочої сили, насамперед молоді. При цьому головною стратегічною метою повинно стати формування високомобільного на ринку праці працівника нового типу, з сильними мотивами до продуктивної трудової діяльності та раціональною економічною поведінкою на основі свідомого професійного самовизначення молоді, а також організації планування їх трудової діяльності, кар'єри, орієнтації молоді на активний пошук належного робочого місця як за допомогою органів Державної служби зайнятості, так і завдяки власним зусиллям (через кадрові агентства, засоби масової інформації, мережу Internet тощо).

З метою стимулювання продуктивної самозайнятості мешканців м. Києва доцільно активізувати діяльність Українського фонду підтримки підприємництва, сприяти розвитку регіональних фондів (відділень) для фінансової допомоги суб'єктам підприємницької діяльності. Необхідно опрацювати і запровадити в економічну практику чіткий фінансово-економічний механізм спрямування певної частки коштів, отриманих від приватизації державного майна, на підтримку ефективних організаційних форм самозайнятості молоді, в тому числі серед трудових мігрантів, у випадках, коли реальний сектор економіки не спроможний забезпечити їх працевлаштування. Важливо створити розгалужену територіально-галузеву систему середньострокового мікрокредитування для підтримки молодіжного підприємництва у пріоритетних напрямках господарської діяльності м. Києва; забезпечити сприятливі умови для розвитку такої перспективної форми фінансування підприємництва, як лізинг.

Разом із тим необхідно враховувати і той факт, що потужні територіальні переміщення населення у напрямі “периферія – центр” можуть призвести до зниження стандартів якості життя населення столиці. Небажаність такої ситуації є очевидною, оскільки в умовах трансформаційних процесів соціалізація ринку праці (розширення зайнятості, підвищення добробуту і якості життя населення) стає найбільш суттєвим фактором економічного зростання м. Києва.

Враховуючи міграційні тенденції останніх років та перспективу розвитку м. Києва, ймовірність зростання притоку неофіційних трудових іммігрантів у столицю є досить високою. Ефективність залучення мігрантів та сприяння їхній інтеграції в економічний простір залежать від того рівня оплати праці та соціальних гарантій, які столиця може запропонувати цій категорії працівників. На жаль, існуюча система зайнятості приваблює лише мігрантів з країн третього світу, біженців, інтелектуальний та професійний рівень яких не відповідає стратегічним потребам міського ринку праці; вони зазвичай обирають зайнятість у сфері торгівлі непродовольчими споживчими товарами та товарами широкого вжитку, імпортованими з країн третього світу, і, таким

чином, сприяють заміщенню продукції українського виробника товарами іноземного виробництва. Це один з найбільш небажаних вагомих негативних наслідків можливого поширення неофіційної трудової міграції у м. Києві.

Основним завданням сучасної соціально-економічної політики міської влади є створення умов для відтворення трудового потенціалу міста в обсягах та за структурою, достатніх для задоволення потреб господарства столиці. Вочевидь, що у найближчій перспективі доцільно обмежувати неофіційні імміграційні потоки робочої сили з тим, щоб знизити сформоване навантаження на інфраструктурні об'єкти столиці.

На перспективу необхідно враховувати найбільш імовірну міграційну ситуацію в місті при розробці економічних і соціальних програм розвитку столиці. Важливим є використання комплексного підходу до вирішення проблем працевлаштування за місцем проживання; збільшення заробітної плати та розвиток соціальної сфери одночасно стимулюватимуть зростання стихійної міграції у столиці.

З метою уникнення загроз, обмежень та ризиків розвитку економіки міста необхідно:

- розробити нові засади регулювання міграційних потоків з урахуванням глобалізаційних тенденцій, а також статево-вікових характеристик, рівня здоров'я, професійної кваліфікації мігрантів;
- посилити державний контроль за тими видами діяльності, які є потенційно привабливими для вихідців з країн третього світу;
- підвищити ефективність державного регіонального управління цими процесами;
- забезпечити постійний моніторинг міграційних процесів, оперативне регулювання на зміни їхньої динаміки з боку як міста Києва, так і держави в цілому;
- визначити концептуальність підходів щодо зниження привабливості міста для осіб із країн з низьким рівнем розвитку економіки з метою збереження демографічного національного потенціалу.

Література

1. Гнибіденко І. Проблеми трудової міграції в Україні та їх вирішення // *Економіка України*. – 2001. – № 4. – С. 19–22.
2. Драгунова Т.А. Зовнішні міграційні зв'язки міста Києва // *Регіональні проблеми зайнятості і ринку праці: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (13–14 травня 2004 року)*. – Тернопіль: "Економічна думка", 2004. – С. 45–46.
3. *Зовнішні трудові міграції населення України / За ред.. Е.М. Лібанової, О.В. Позняка*. – К.: РВПС України НАН України, 2002. – 206 с.
4. *Міграція и пограничный режим: Беларусь, Молдова, Россия и Украина: Сб. науч. трудов.* – К.: НИПМБ, 2002. – 176 с.
5. *Економічна активність населення м. Києва 2006: Стат. збірник*. – К.: Головне управління статистики у м. Києві, 2007. – 110 с.
6. *Міграція населення України у 2005 році: Стат. збірник*. – К.: Державний комітет статистики України, 2006. – 104 с.